

بسم الله الرحمن الرحيم

جمهوری اسلامی ایران
وزارت جهاد کشاورزی
سازمان تحقیقات و آموزش کشاورزی
موسسه تحقیقات جنگلها و مراتع

گونهای ایران

جلد ۵

(جلد پایانی)

از: علی اصغر معصومی

۱۳۸۴

معصومی، علی اصغر، ۱۳۲۷
گون‌های ایران / از علی اصغر معصومی. - تهران: مؤسسه تحقیقات جنگلها و مراتع،
۱۳۶۵-۱۳۸۴.
ج ۵: مصور، جدول، نقشه. - (مؤسسه تحقیقات جنگلها و مراتع. ۴۷، ۱۳۳، ۲۲۸،
۳۶۲)

ISBN: 964-473-065-8 (ج. ۴)

ISBN: 964-473-229-4 (ج. ۵) ۸۵۰۰۰ ریال

فهرست نویسی براساس اطلاعات فیبا.
پشت جلد به انگلیسی:
Ali Asghar Ramak Maassoumi.
Astragalus.
ج. ۵ (چاپ ۱۳۸۴).
کتابنامه.

۱- گون‌های ایران. الف. مؤسسه تحقیقات جنگلها و مراتع. ب. عنوان.
م ۹ گ / ۳۱۷ SB ۶۳۳/۲۲۰۹ کتابخانه ملی ایران ۱۶۳۷-۶۵ م

کمیته انتشارات

مهدی فرح پور
مصطفی اسدی
خسرو ثاقب طالبی

محمدحسن عصاره
پرویز باباخانلو
فاطمه سفیدکن

شاهرخ کریمی

شناسنامه:

نام کتاب: گون‌های ایران جلد ۵ (جلد پایانی)

ناشر: مؤسسه تحقیقات جنگلها و مراتع

مؤلف: علی اصغر معصومی

ویراستار علمی: احمد قهرمان

سال انتشار: ۱۳۸۴

نوبت چاپ: اول

تیراژ: ۱۰۰۰ جلد

چاپخانه: معاصر

ناظر فنی: شاهرخ کریمی

قیمت: ۸۵۰۰۰ ریال

ISBN: 964-473-229-4

شابک: ۹۶۴-۴۷۳-۲۲۹-۴

هرگونه استفاده با اخذ مجوز و ذکر ماخذ مجاز است.

با نام خدایی که: به قلم سوگند یاد می‌کند

پیشگفتار

مطالعات، شناسایی و رده‌بندی گون‌ها با وجود وفور زیاد گونه‌ای در سرزمینی چون ایران با تنوع بسیار زیاد آب و هوایی و شرایط ویژه توپوگرافیکی که گونه‌های بوم زاد فراوانی را به‌طور انحصاری در خود جای می‌دهد پس از ۲۸ سال به پایان خود رسیده است. اندیشه شناخت و رده‌بندی گون‌های ایران که از سال ۱۳۵۶ شروع شده بود در سال ۱۳۸۴ خاتمه یافته است. مطالعات دقیق گون‌های ایران در سالهای نخستین که سرگرم مشاهده و نیز بازدید نمونه‌های هرباریومی و نمونه‌های تیپ بودم، مانع طراحی ساختار و پی ریز ارکان دقیق و علمی رده‌بندی گون‌های ایران با توجه به انتشارات جدید در عرصه گون‌شناسی شده بود. لیکن پس از افزایش جمع‌آوری نمونه‌ها از دورترین نقاط کشور، آرام آرام و به تدریج نسبت به نشر مقالات و کتب در زمینه گون‌های ایران اقدام گردید. بدین ترتیب هر ساله تعدادی مقاله و هر چند سال یک جلد کتاب که حاصل دست‌آوردهای علمی بود منتشر گردید. جلد اول گون‌های ایران در سال ۱۳۶۵؛ جلد دوم در سال ۱۳۶۸؛ جلد سوم در سال ۱۳۷۴؛ جلد چهارم در سال ۱۳۷۹؛ چک لیست گون‌های دنیای قدیم در سال ۱۳۷۷؛ جلد ۴۳ فلور ایران در سال ۱۳۸۲ و چاپ حدود ۶۰ مقاله با معرفی حدود ۱۹۰ گونه جدید در طول اجرای طرح منتشر گردید. اینک جلد پنجم (پایانی) گون‌های ایران را تقدیم استادان، پژوهشگران و دانشجویان علاقه‌مند می‌نمایم. در این جلد به شرح ۱۸ بخش و ۲۳۸ گونه مبادرت گردیده است. برای هر گونه نام معتبر، مترادف‌ها، منابع، شرح گونه‌ها و پراکنندگی به دقت آورده شده است و در مورد گونه‌هایی که ابهاماتی همراه داشته‌اند توضیحاتی ارائه شده است.

هر چند که مطالعات و رده‌بندی گون‌های ایران به لحاظ محدودیت زمانی از نظر چارچوبهای تحقیقاتی خاتمه یافته است، لیکن موضوع شناسایی گون‌ها همیشه در دستور کار نگارنده خواهد بود و به همین دلیل چاپ مجلدات نخستین در مقاطع زمانی ذکر شده نشانه خاتمه آن گروه از گون‌ها نبوده است، برعکس با آغاز شناسایی گروه‌های بالاتر، گروه‌های قبلی با دقت نظر علمی و مناسب همواره مورد توجه بوده و همیشه با معرفی گونه‌های جدید فراوان همراه بوده است. به همین علت توانستم شماره توالی گونه‌ها را از جلد نخست تا جلد پایانی حفظ نمایم. بدین معنی که هر گاه جلد‌های بالایی برای چاپ آماده می‌شد برای جلد‌های نخستین گونه‌های جدیدی هم معرفی شده است و بدین ترتیب شماره آخرین گونه جلد قبل با اولین گونه جلد بعد

همخوانی ندارد که دلیل آن افزایش گونه‌ها جلدهای پیشین می‌باشد. شناسایی و رده‌بندی گونه‌های ایران زمینه را برای تحقیقات دیگر چون فیلوژنی، مطالعات جغرافیایی، اکولوژی، جامعه‌شناسی، آناتومی و معرفی گونه‌های علوفه‌ای و سمی فراهم آورده است. در طول سالهای اجرای این طرح نیروسازی خوبی بعمل آمده است. تعدادی از دانشجویان علاقه‌مند که در زمینه‌های مختلف به‌ویژه در زمینه تاکسونومی و فیلوژنی تلاشهایی را مبذول داشته‌اند، امروز در شمار متخصصان تراز اول در تاکسونومی گون شناخته می‌شوند که هر ساله مقالات متعددی با معرفی گونه‌های جدید و یا نظریه‌پردازی در زمینه فیلوژنی و تکامل منتشر می‌نمایند.

جمع‌آوری بسیار مناسب نمونه‌ها از نقاط مختلف کشور و شناسایی دقیق و تدوین نظام رده‌بندی موجب گردید که در میانه راه تحقیقات گون‌شناسی در ایران؛ فلورا ایرانیکا از سوی پودلش به رشته تحریر در آید. پی‌تر دید گون‌شناسی ایران در انتشار فلورا-ایرانیکا بسیار سودمند و مفید بوده است. جلد‌های ۱ و ۲ که در سالهای اخیر چاپ شده است و جلد‌های ۳ و ۴ که به‌زودی منتشر خواهد شد حاصل تلاش جمعی از گون‌شناسان کشور به همراهی پودلش می‌باشد. اینک که فصل رده‌بندی گون‌ها در مراحل پایانی است این نکته را نباید از نظر دور داشت که با نفوذ به مناطق دوردست و جمع‌آوری دقیق همچنان تعداد گونه‌های جدید رو به افزایش خواهد بود. بنابراین به تلاش مستمر و پیگیریهای پیوسته نیاز دارد تا بتوان در آینده مجموعه‌ای کامل و جامع درباره گون‌های ایران تدوین نمود.

با انجام تلاشهای رده‌بندی، امروزه مسائل کاربردی دیگری تجلی پیدا می‌کند که لازم است تا استادان و دانشجویان و محققان به آن توجه ویژه داشته باشند. از میان موضوعهای جالب می‌توان: مطالعات اکولوژیکی؛ مطالعات جامعه‌شناختی؛ شناسایی گونه‌های علوفه‌ای؛ شناسایی گونه‌های سمی؛ ادامه مطالعات ملکولی و فیلوژنی؛ ادامه مطالعات کلادستیک و... را نام برد.

پی‌تر دید اجرای دقیق و صحیح گون‌شناسی در ایران بدون کمک و مساعدت دوستان، همکاران، مدیران، استادان و دانشجویان میسر نبود. در طول اجرای این تحقیق با بزرگواران، دانشمندان و روشنفکران فراوان معاشر بودم که از تجربیات و دانش همگان بهره‌جستم که بدین وسیله از تمامی آنان تشکر و قدردانی می‌کنم.

علی اصغر معصومی

۲۸ فروردین ۱۳۸۴

سلسله انتشارات گون‌های ایران که شامل مجموعه مقالات و کتب بود به تناوب در سالهای گذشته منتشر گردید، اینک جلد پنجم گون‌های ایران (پایانی) که گروه کرک دوشاخه‌ای می‌باشد تقدیم دانشمندان، دانشجویان و علاقه‌مندان می‌گردد. در این جلد شرح یک زیر جنس قدیمی، ۱۸ بخش و ۲۱۵ گونه به شیوه جلد‌های پیشین به طور یکنواخت نوشته شده است. پس از ذکر نام معتبر و علمی گونه، ذکر منبع، اسامی مترادف‌ها و تیپ گونه قید گردیده است. کلیه بخش‌ها و گونه‌های مورد نظر به صورت الفبایی آورده شده‌اند. کوشش شده است تا تصویری از هر گونه ارائه گردد. در شرح گونه‌ها توجه ویژه‌ای به ساختمان کرک‌ها، گل و میوه شده است. پس از شرح گونه، پراکندگی در ایران در محدوده سیاسی استانها ذکر گردید.

در این جلد بسیاری از تصاویر ارائه شده، تصاویر نمونه‌های تیپ می‌باشند که از بسیاری از هرباریوم‌ها اروپایی تهیه شده است، چرا که گروه گون‌های کرک دوشاخه‌ای در بالاترین سطح تکامل ضمن افتراق زیاد شباهتهای فراوانی هم نسبت به گونه‌های خویشاوندی خود نشان می‌دهند. امید است که با دقت در شرح گونه‌ها و توجه به پراکندگی و مشاهده تصاویر، شناسایی دقیق گونه میسر و آسان باشد. در این جلد تعدادی از گونه‌های جدید که به بخش‌های مختلف تعلق دارند به عنوان گونه‌های جدید معرفی شده‌اند.

شرح فارسی این گونه در بخش‌های مربوط آمده است، لیکن در قسمت ضمیمه با ارائه دیاگنوز لاتین و شرح کامل انگلیسی معتبر شده‌اند. نمونه‌های تیپ گونه‌های جدید جملگی در هرباریوم مرکزی ایران در مؤسسه تحقیقات جنگلها و مراتع نگهداری می‌گردد. پس از خاتمه این کار، در واپسین لحظه‌ها، مقاله‌ای مبنی بر معرفی چند گونه گون از ایران بدستم رسید که مجال بررسی دقیق و همه‌جانبه نبوده است. اسامی این گونه‌ها در فهرست گونه‌های این جلد بدون قید شماره درج شده است و در متن کتاب در محل گونه‌های خویشاوند آنها مورد بحث واقع شده است.

براساس چارچوب علمی طرح‌های تحقیقاتی پس از خاتمه اجرای طرح گزارش نهایی ارائه می‌شود. از آنجا که در گزارش نهایی طرح گون‌شناسی ایران دست‌آوردهای فراوانی داشته است بخش پایانی همین جلد با عنوان نتایج نهایی ارائه شده است. در این قسمت به جمع‌بندی کلی گون‌های ایران، فهرست کلی همراه با اطلاعات فراوان، فهرست منطقه‌ای و ذکر گونه‌های

انحصاری، گونه‌های مشترک با تحلیل و پردازش‌های رقومی گوناگونی پرداخته شده است. ذکر این مطلب بسیار جالب خواهد بود که در ایران حدود ۸۰۴ گونه گون رویش دارد که از آن میان ۵۲۷ گونه معادل ۶۵٪ اندمیک (انحصاری) ایران و ۲۷۷ گونه مشترک با کشورهای همسایه ترکیه، عراق، افغانستان و پاکستان می‌باشند که بعضی از آنها با پراکنش وسیع‌تر به خاورمیانه، آسیای مرکزی، آسیای میانه، آفریقا و اروپا کشیده می‌شود.

در آخرین بخش منابع جامع گون‌ها ارائه شده است. در خاتمه ذکر این مطلب بسیار حائز اهمیت می‌باشد که سلسله انتشارات گون‌های ایران سالها پیش از انتشار فلورا-ایرانیکا شروع و خاتمه یافته است و این مجموعه بستر ساز فلورا-ایرانیکا بوده است، بنابراین احتمال دارد که پس از چاپ و انتشار کامل فلورا-ایرانیکا تناقضات و یاکاستی‌هایی را نشان دهد، این تفاوت‌ها به خاطر عدم درک گونه‌های موجود نیست بلکه تفاوت دیدگاهها و اختلاف نظرها و استنباط‌ها از گونه‌های گون می‌باشد که به تدریج با انجام مطالعات ملکولی و بیوسیستماتیک راز سر به مهر این گونه‌ها نیز فاش خواهد شد. به صراحت اذعان می‌کنم که مجموعه گون‌های ایران (۵ جلد) خالی از اشکال نیست بدین وسیله ضمن پذیرش این کاستی‌ها و اشکالات همواره در رفع اشتباهات تلاش خواهیم کرد و راهنمایی‌های علمی استادان و پژوهشگران را با امتنان فراوان با احترام و تشکر از همه بزرگواران.